

ORT 1915 / 1

CONCEPȚIA ORTODOXĂ DESPRE TRADIȚIE ȘI DESPRE DEZVOLTAREA DOCTRINEI

de Pr. Prof. DUMITRU STĂNILOAE

Biserica Ortodoxă este cunoscută ca o Biserică a tradiției. Ea a păstrat cu fidelitate conținutul kerygmei apostolice și practica sacramentală apostolică în întregime lor.

Aceasta a putut lăsa impresia că Biserica Ortodoxă nu a mers cu timpul, ci a repetat până azi formule și practici venerabile, care nu mai răspund necesităților spirituale actuale.

Pentru a rectifica o astfel de impresie, vom încerca să arătăm că tradiția în Biserica Ortodoxă nu e o sumă de propoziții reținute de memorie, ci o continuă trăire a aceleiași legături cu Hristos, plenitudinea revelației, pe care a trăit-o Biserica apostolică, o continuă trăire a aceleiași mister integral al mântuirii.

Toți creștinii sîntem convinși că nu mai poate exista un progres principal în legătura dintre Dumnezeu și credincioși peste legătura stabilită în Hristos și de aceea nici un cuvînt esențial nou care să tălmăcească o etapă nouă a legăturii dintre credincios și Dumnezeu. Legătura noastră cu Dumnezeu în Hristos este nu numai nouă față de legătura din Vechiul Testament, ci și definitivă. Ea nu mai poate deveni la rîndul ei «veche», pentru că aceasta s-ar putea întimpla numai în raport cu alta și mai nouă. Legătura veche era perfectibilă, de aceea în cadrul ei s-au produs momente noi în revelație. Legătura nouă este desăvîrșită, ea nu mai poate fi completată, depășită.

În Hristos «Dumnezeu este cu noi», este la noi în mod culminant și definitiv, este în sinul umanului în care s-a întrupat. Mai aproape de noi nu poate veni. El poate veni mai aproape de unul sau altul, dar și în acest caz, El nu vine de dincolo de uman și nu-l duce pe respectivul dincolo de unirea cu Dumnezeu în Hristos. Hristos este permanent la noi, în maxima apropiere, deci nu e necesar să vină iarăși, sau să vină și mai aproape. El ni s-a descoperit la maximum și ne rămîne descoperit obiectiv la maximum. Acum se poate vorbi cel mult de necesitatea de a-l descoperi noi aci lîngă noi. Aurul a fost adus din adîncurile minei în casa noastră. Dacă mai trebuie o descoperire, e de datorita noastră să-l descoperim în casa noastră. El e la ușa spirituală a fiecăruia din noi (Apoc. III, 20). Mai aproape nu poate veni decît dacă-l deschidem noi. Pentru cel ce voinse, El este într-o perfecție și continuă revelație. Nu e vorba de o altă revelație decît cea în care a fost pentru Apostoli după înălțare, ci de permanentizarea aceleiași revelații care a ajuns la punctul culminant în cursul istoriei mîntuirii.

Manuscrisele nepublicate nu se restituie. Colaboratorii sînt rugați să-și păstreze copie de pe manuscrisele pe care le trimit redacției revistei «Ortodoxia».

Manuscrisele, cărțile, comunicările oficiale ale eparhiilor, revistele periodice, abonamentele și orice fel de corespondență privilegiate la revistă se trimit pe adresa: Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, Intrarea Patriarhiei nr. 9, sectorul 5, București, cont. 49.08.01.000 — Banca Națională a R. S. României, Filiala sectorului 5, cu mențiunea: pentru «Ortodoxia», revista Patriarhiei Române.

Noi avem posibilitatea să stăm mereu la același nivel al legăturii cu Dumnezeu, sub soarele aceleiași revelații depline, dar tocmai de aceea nu mai trecem sub o revelație nouă, ci sub strălucirea aceleiași soare, care a început să strălucească prin întruparea, învierea și înălțarea lui Hristos.

Revelația în Hristos nu poate fi depășită nici în cuvintele care o descriu. Aceasta nu înseamnă că nu putem întrebuința și alți termeni în descrierea comorii supreme care ne e dată în Hristos. Dar orice noi termeni am folosi, trebuie să se vadă că vorbim de aceeași comoară pe care au descris-o și cuvintele originale în care a fost exprimată. Hristos fiind inepuizabil în bogăția realității sale divine și în perfecțiunea realității sale umane, noi putem «descoperi» alte și alte înțelesuri și daruri, fără ca acestea să fie completări ale revelației, sau «descoperiri» care depășesc revelația culminantă care este Hristos.

În lumina lui Hristos noi înțelegem dezvoltarea revelației anterioare cum nu o înțelegeau credincioșii din Vechiul Testament. Noi nu stăm sub lumina unei revelații parțiale, în așteptarea împlinirii ei, ci sub lumina întregii revelații. Noi ne concentrăm privirea spirituală în Hristos, căci în El vedem totul. El este revelația cumulată și culminantă. «Hristos este sfârșitul legii» (Rom. X, 4).

Dar ce înseamnă Hristos, revelația culminantă și cumulată? Hristos, revelația totală, este Fiul lui Dumnezeu devenit om pentru eternitate, este Dumnezeu în apropiere omenească de noi, ceea ce constituie premisa pentru relația noastră de fii cu Dumnezeu-Tatăl: în Hristos, Dumnezeu a devenit Fiul omului și omul a devenit Fiul lui Dumnezeu. Hristos sau revelația totală este Dumnezeu-omul care ne răscum-pără prin moartea Sa pe cruce și în care, deci, simțem scăpați de sub robia păcatului, nemaifiind nici o piedică pentru relația noastră de fii cu Dumnezeu.

Hristos sau revelația cumulată e umanitatea noastră înviată ca nă-dejde a învierii noastre a tuturor.

Hristos sau revelația totală realizată este umanitatea noastră înăl-țată la putere și slavă dumnezeiască, drept nădejde a ridicării noastre la aceeași împreună-impărțășire cu El.

Precum se vede, revelația culminantă a lui Dumnezeu în Hristos este și o revelație a ceea ce a devenit virtual și va deveni actual cre-dinciosul, este revelația posibilităților culminante ale credinciosului. Hristos ca om înviat și înălțat este «viața noastră», sursa unei vieți a noastre asemănătoare cu a Lui: «Când se va arăta Hristos, viața noastră, atunci și voi cu El împreună vă veți arăta întru slavă» (Col. III, 4). Dar viața lui Hristos a început să devină viață nouă în noi încă de pe acum.

Între Hristos cel înviat și înălțat și viața noastră, n-a rămas un hia-tus total care se va umplea de abia la arătarea lui Hristos întru slavă. După înălțare, Hristos a trimis pe Duhul Său cel Sfânt, de care s-a-umplut El și ca om, care e prin urmare și Duhul Său de Fiu al omului, înviat și înălțat. Fără această trimitere a Duhului, revelația nu și-ar realiza eficacitatea generală pe care o intenționează. Această trimitere a Duhului face parte din revelația mîntuitoare, ca să fie întregă.

Fiul lui Dumnezeu, care e și Fiul omului, și care ca atare a înviat și s-a înălțat, lucrează acum prin Duhul Său, ca să avem și noi, în parte, de acum, iar total la sfârșit, starea Lui de fii ai lui Dumnezeu înviați și înălțați. Viața credincioșilor înainteașă invizibil între cele două ace ale unui compas: între învierea lui Hristos și învierea noastră. Învie-rea lui Hristos reprezintă punctul în care s-a înfipt statornic unul din ace. Învierea noastră se va realiza cînd acul al doilea se va înfige în-tinzîndu-se peste intervalul în care vom fi cuprinși toți. Acul al doilea se mișcă deasupra noastră și în noi, și el se va înfige sigur la a doua margine a existenței creștine, pentru că s-a înfipt la prima. Noi înșine ne întindem de la o margine la alta. Rădăcina învierii noastre înfiptă în învierea lui Hristos va ține în mlađița învierii noastre eshatologice.

Hristos cel înviat este la începutul și la sfârșitul noii noastre vieți spirituale. Hristos cel înviat e nu numai un fapt al trecutului, ci și o nă-dejde. Din Hristos cel înviat creștem spre învierea noastră în unire de-plină cu El. Hristos cel înviat este viitorul nostru, pentru că e bolta ce se întinde peste noi și în noi de la punctul învierii Sale la punctul în-vierii noastre. Noi, credincioșii, trăim în ambianța învierii Lui, care ne pătrunde tot mai mult. Învierea Lui duce spre învierea noastră. Hristos ne face prin Duhul Său și pe noi fii ai lui Dumnezeu și ne duce spre în-vierea și înălțarea noastră. Prin Duhul lui Hristos avem în noi înfiera și în același timp învierea și înălțarea ca o virtualitate în dezvoltare. Prin Duhul Său, Hristos lucrează în mod ascuns pentru învierea și înăl-țarea noastră, «că ai murit și viața noastră este ascunsă cu Hristos în Dumnezeu» (II Cor. III, 3). Dar faptul acestei lucrări ascunde ni s-a re-velat la pogorîrea Duhului Sfînt și prin cuvînte numeroase ale Lui Hris-tos și ale Apostolilor. Lucrearea aceasta se petrece în ascuns pentru ca rodul ei în noi să fie și un rod al răspunsului nostru dat prin efortul cre-dinței, prin care creștem spiritual. În felul acesta, lucrearea lui Hristos prin Duhul Său în credincioși este o lucrare ce înseamnă acțiunea de rodire a revelației culminante a lui Hristos în aceștia.

Dar această lucrare, deși ascunsă, are nevoite de anumite condiții și are unele efecte vizibile. Credincioșii manifestă deschiderea lor pen-tru această lucrare prin acte vizibile, cum sînt vizibili și ei. Lucrearea invizibilă a Duhului se întilnește în începuturile ei cu actele de des-chidere ale credincioșilor și înainteașă împreună cu actele lor prin care își arată acordul și conlucrarea lor cu lucrarea Lui și roadele acestei lucrări. Actele deschiderii lor la lucrarea Duhului se produc cu ocazia primirii tainelor, iar efectele acestor deschideri sînt faptele lor, înfru-rite de lucrarea Duhului. Toți credincioșii primesc lucrarea Duhului lui Hristos în ei prin acte care, mîmează nașterea lui Hristos, răstîgnirea și învierea Lui, ca să se arate dispuși să devină asemenea lui Hristos cel născut ca om nou, răstîgnit și înviat, avînd același Duh al lui Hristos, aceeași credință, aceeași viață. Prin aceasta alcătulesc o unitate vizibilă, cu rădăcini invizibile, numită Biserica. Astfel Biserica este consecința concretă inevitabilă a revelației culminante în lucrarea ei. Biserica este ultima concluzie a revelației, este revelația în eficiența ei deplină. Ba

ea este nu numai un efect al revelației și ultima parte a ei, ci și condiția pentru eficiența revelației și modul de rodire al revelației.

Revelația n-a fost dată niciodată vreunui individ, pentru folosul lui singular, ci pentru a fi transmisă unei comunități, pentru realizarea mai deplină a comunității și pentru folosul ei. Hristos s-a revelat prin acte și cuvinte comunității Apostolilor, care formau Biserica în devenire, iar de la Cincizecime, când prin Duhul Sfânt Biserica se constituie în deplinătate ei, Biserica e primitoarea revelației în continuare, condiția și modul de rodire a revelației pînă la sfîrșitul veacurilor.

Biserica poartă peste veacuri în sinul ei pe Hristos, plîmătatea revelației, lucrător prin Duhul. Aceasta nu exclude o anumită transcendență a lui Hristos. Biserica poartă pe Hristos, întrucît Duhul lui Hristos irradiază conținut în ea. Hristos, revelația deplină, în lucrarea ei permanentă în Biserică prin Duhul, este tradiția, ca identitate a aceleiași lucrări începînd de la Apostoli. Fără Biserică nu poate exista tradiția creștină, pentru că fără Biserică nu se permanentizează revelația în lucrarea sa prin Duhul.

De obicei se face o deosebire între revelația ca act și revelația ca conținut. Deosebirea e numai în parte justificată. Revelația ca conținut este Hristos cel întrupat, înviat, înălțat, e Duhul lui Hristos lucrător în Biserică, e Biserica însăși. Dar toate acestea sînt și acte, sînt un unic act cuprînzînd o serie de articulații. Hristos e act conținut, Duhul și Biserica la fel, ca articulații ale aceleiași act, care este Hristos. Și așa cum a fost Hristos la început în revelarea Sa, așa cum a fost Duhul, așa rămîn mai departe în Biserică. Tradiția nu e, deci numai conținutul rămas al revelației, care a încetat ca act. Ea este și permanentizarea ascunsă a revelației ca act prin Biserică. Revelația s-a realizat vizibil în toate momentele, inclusiv în cel culminant care este Hristos, și continuă a fi o realitate activă, dar ascunsă, prin Biserică.

Nimic din ce am primit prin revelație nu lipsește Bisericii. Biserica e plină de toată revelația și prin ea revelația e într-o acțiune neîntreruptă, de dăruire și primire. Practicarea aceasta a revelației, prezentă în mod ascuns în Biserică, este Tradiția.

Forma aceasta a revelației prin Biserică a început de la Cincizecime, de când, curînd după ascunderea lui Hristos prin înălțare, a început lucrarea Sa în Biserică prin Duhul Sfînt. De atunci și tradiția, care a mers o vreme concomitent cu completarea revelației prin Apostoli. Căci lucrarea ascunsă a lui Hristos în Biserică, fiind o lucrare deplin eficientă a revelației în continuare, a fost însoțită și de amintirea vieții lui Iisus. Astfel, concomitent cu această tradiție, a continuat și o complotare a revelației prin Apostoli, o luminare esențială a sensului persoanelor și actelor lui Hristos, a modului de lucrare a Lui prin Duhul în credincioși. Dar după moartea ultimului Apostol și această ultimă parte a revelației a luat un aspect de memorie, fără a înceta să indice mai departe un mod al lucrării ei în Biserică. Astfel memoria revelației întregi merge concomitent cu lucrarea ei ascunsă în Biserică, tocmai pentru că lucrarea aceasta este acum ascunsă și pentru că este aceeași. Prin memorie se asigură aceeași împlinire a actelor exterioare necesare lucrării mai departe a revelației, ca și în vremea Apostolilor, se asigură corecția

interpretare a experiențelor anterioare ale legăturii cu Hristos. Dar nici o tradiție nu se menține numai prin memorizare intelectuală, ci prin practicare identică a conținutului ei. Memoria și practica sînt strîns îmbrinate, formează un întreg. Tradiția e memorie practică, sau practic-memorială.

Astfel tradiția creștină este plenitudinea revelației retrăită continuu de Biserică prin practică și memorie, memoria cunoscînd ancorarea practicării ei conținut, practicarea făcînd memoria vie, ontologică. Biserica trăiește pe Hristos prin memorie, prin legătură prezentă și prin așteptare și pregătire eshatologică. Biserica este prin tradiție punte între trecut și viitor. Biserica este ea însăși tradiție vie, tradiție practică, sau revelația integrală trăită continuu. Biserica citește Scriptura despre viața lui Hristos și ține predaniile Apostolilor despre El, conștientă de datorită ei de a păstra cu fidelitate în memorie faptele minuitoare ale lui Iisus; practică tainele pentru a se întîlni actual cu același Hristos și înaintea cu nădejde spre Hristos, care ni se va arăta într-o slavă iarăși la sfîrșit, cînd și noi vom fi ajunși la înviere. E Biserica pelerină de la Hristos cel istoric cu Hristos cel nevăzut, dar trăit prin Duhul Sfînt, spre Hristos care se va arăta într-o slavă și o va prezenta schimba și pe ea într-o aceeași slavă. Dar într-un fel ea înaintea încă de pe acum într-o slavă. «Iar noi toți, cu fața descoperită, răsfrîngînd ca o oglindă slava Domnului, ne prefacem în aceeași asemănare, din slavă în slavă, precum este de la Domnul, care este Duhul» (II Cor. III, 4). Ea și însușește în mod progresiv și ascuns viața de acum a Domnului, sorbind din ea și trecînd prin fazele prin care a trecut viața lui Iisus pînă la înviere. Ea anticipează prin nădejde starea sa de slavă, pe baza memoriei credincioase a învierii lui Hristos și a trăirii prezente din El.

Înaintarea spre unirea noastră într-o slavă cu Hristos prin trăirea prezentă din Hristos care a înviat în trecut se înscrie ca o linie de în-duhovnicire a noastră.

Noi nu cunoaștem prezența lui Hristos în trup, ca Apostolii înainte de înălțarea Lui (II Cor. V, 16). În sensul acesta El ne este ascuns. Dar prezența Lui ni se face tot mai evidentă în vederea spiritualizării noastre. Cel ce operează această «spiritualizare» în noi este Duhul Lui, prin care noi înaintăm «din slavă în slavă». Pe de o parte «nu s-a arătat încă pînă acum ce vom fi, ci știm că atunci cînd se va arăta, vom fi asemenea Lui, fiindcă îl vom vedea precum este» (I Ioan III, 2). Pe de altă parte cunoaștem că «avem împărtășire (comuniune) cu El», pentru că «umblăm în lumină, precum El este în lumină» și aceasta se vede mai ales în faptul că «avem împărtășire (comuniune) unul cu altul» (I Ioan I, 7). Adică noi sporim în evidența prezenței lui Hristos și în comuniunea cu El, prin sporirea în dragostea față de semenii noștri; aceasta este tinericul se duce și lumina cea adevărată începe să răsăre» (I Ioan II, 8).

Dacă înaintăm în dragostea de Hristos și de oameni, devine evident faptul cum «chiar dacă omul nostru cel din afară se prăpădește, omul nostru cel dinăuntru se înnoiește din zi în zi» (II Cor. IV, 6). Iar aceasta este înaintarea spre învierea noastră care e una cu înaintarea în spiri-

tualizarea trupului nostru. Căci starea de înviere este domnia desăvârșită a spiritualității asupra trupului.

Dar pe măsură ce spiritualizarea noastră crește și ne devine mai evidentă, ne devine mai evidentă și prezența spirituală a lui Hristos în noi, adică Duhul Lui. Propriu-zis aceste două lucruri se dezvoltă într-o reciprocitate. Se înlătură de pe prezența lui Hristos «acoperământul» care-L ascunde, pentru că s-a înlăturat de pe chipul nostru acoperământul pornirilor inferioare, încât putem privi «cu fața descoperită slava Lui»; sau prezența Lui spirituală se rășirine în interiorul nostru spiritualizat. Pe măsură ce ființa noastră s-a spiritualizat, în ea se reflectă mai evident spiritualitatea lui Hristos, sau Duhul Lui lucrător în noi. «Fiindcă Dumnezeu care a zis să strălucească din întuneric lumina, El a făcut ziua în inimile noastre, ca să lumineze (pentru noi) cunoștința slavei lui Dumnezeu pe fața lui Hristos» (II Cor. IV, 6).

Pe fața lui Moise stătea un acoperământ, pentru că evreii nu erau crescuți la capacitatea spirituală de a privi și de a rășirine pe fețele lor, pe chipurile lor, în ființele lor, lumina lui Dumnezeu, cunoștința prezenței și lucrării Lui spirituale. Pe fața lui Hristos strălucește revelația deplină a lui Dumnezeu și chiar când El este trupește ascuns, revelația aceasta, ca prezență spirituală, iradiază în inimile noastre spiritualizându-ne și ducându-ne treptat spre asemănarea cu starea de înviere a Lui, în care spiritualitatea divină covârșește trupul. Spiritualitatea noastră e o arvună mereu sporită a învierii noastre, sub lucrarea Duhului lui Hristos cel înviat, făcându-ne în același timp evidentă prezența spirituală a lui Hristos cel înviat și a Duhului Lui. Iar această evidență este și ea o arvună a vederii Lui descoperite la arătarea Lui viitoare în trupul înviat covârșit de spiritualitate.

Spiritualizarea noastră treptată este transformarea noastră troptată, concomitent cu trăirea în mod conștient din Hristos cel ce lucrează dintru ascuns în noi prin Duhul Său. Căci, după cum spune Sfântul Maxim Mărturisitorul, «ființa virtuții din fiecare este Cuvântul cel unic al lui Dumnezeu, căci ființa tuturor virtuților este însuși Domnul nostru Iisus Hristos» (P. G. XC, 369; XCI, 1081). Spiritualizarea noastră înseamnă transpunerea în noi a puterii divine a Cuvântului lui Dumnezeu, transpunere care-și are forma culminantă în învierea lui Hristos. Prin această spiritualitate înaintăm și noi spre înviere.

Prezența «ascunsă» a lui Hristos, în credincioși, în timpul Bisericii și a vieții noastre pământești e numai într-un anumit sens ascunsă; pentru privirea celor duhovnicești ea nu e ascunsă. Iar această prezență spirituală a Lui, cauzatoare a spiritualității noastre, e drumul nostru firesc, este starea învierii. Hristos a putut învia de la Sine și singur pentru că fiind și Dumnezeu, era deplin spiritualizat de la început. Noi trebuie să facem în acest scop eforturi din puterea lui Hristos pentru a depăși egoismul, tirania pornirilor inferioare, care au slăbit spiritul nostru.

Dar înaintarea acesta în spiritualitate, fiind și o înaintare în înțelegerea spirituală, sau în înțelegerea și sesizarea lui Iisus ca prezență și nesfârșită sursă de îmbogățire și subțiere spirituală, ne deschide o înțelegere corespunzătoare pentru cuvintele: lui Iisus și ale apostolilor

și proorocilor din Sfânta Scriptură, ba chiar a tuturor descrierilor lucrării lui Iisus în credincioși din tradiția Bisericii. Se subiază și se înlătură și de pe ele acoperământul «lterii». Amintirea lor aducește înțelegerea prezenței lui Hristos din clipele de față și face din ele expresia cea mai adecvată a acestei prezențe. Trecutul se topește în prezent, cuvintele Scripturii și ale tradiției apostolice devin cuvinte prin care Hristos și apostolii ne tălmăcesc prezența actuală a lui Hristos în noi, sau prin care noi tălmăcim prezența actuală a lui Hristos cu toată bogăția ei de sensuri. Căci înțelegerea duhovnicești Hristos din Scriptură i se vedește același cu Hristos din trăirea prezentă și viceversa. Același Duh care iradiază din Hristos cel prezent în noi, face înțeles pe Hristos exprimat prin cuvintele Scripturii, pe care El lucrând în noi le luminează. Tradiția ne călăuzește în trăirea prezentă din Hristos, trăirea aceasta prezentă ne deschide și mai mult sensurile Tradiției.

Din această înțelegere a tradiției, rezultă următoarea concepție a Bisericii Ortodoxe despre dezvoltarea doctrinei:

Plenitudinea misterului mântuirii, adică dumnezeirea în maxima ei apropiere și lucrare mântuitoare, trăită continuu în Biserică, nu poate fi exprimată deplin în nici un fel de cuvinte, de metafore, de formule. De aci rezultă îndreptățirea de a exprima acest mister nemărginit continuu în alte și alte cuvinte, metafore, formule.

Aceasta, cu atât mai mult cu cât Hristos cel înviat, conducându-i pe credincioși, prin Duhul Său lucrător în ei, spre învierea lor și spre împărțirea desăvârșită a iubirii, îi apropie de cea treaptă nu numai împunând anii care-i despart de ea, ci făcându-i tot mai apți pentru ea. Prin aceasta îi ajută să înainteze tot mai mult în spiritualitate, în asemănarea cu Hristos, în capacitatea de a sesiza și exprima lucrarea pe care o înfăptuiește Duhul lui Hristos în ei, în înțelegerea a ceea ce înseamnă întruparea Fiului lui Dumnezeu ca om, jertfa Lui pentru credincioși, învierea Lui și învierea credincioșilor prin El.

Tradiția creștină înseamnă, în felul acesta, nu numai o trăire continuă la același nivel de spiritualitate a misterului mântuirii, ci și o înaintare în trăire și înțelegere, fără ca aceasta să însemne totuși o trecere peste misterul trăirii în Hristos, peste misterul mântuirii și desăvârșirii în El. Tradiția înseamnă astfel nu numai o «memorie vie», mereu retrăită a Bisericii, ci o transcendere spre lănta eshatologică, o înaintare în transparența realității divine, trăită neîntrerupt în Biserică.

Aceasta se reflectă inevitabil și într-o îmbogățire a limbajului, într-o diversificare și nuanțare continuă, limbaj care devine astfel capabil să exprime tot mai fin misterul lucrării mântuitoare și spiritualizatoare a Duhului lui Hristos.

De aici, îndreptățirea și necesitatea de a recurge la cuvinte, la metafore, la formule noi, pentru exprimarea misterului mântuirii trăit de oamncii credincioși.

Dar tocmai pentru că orice manifestare a spiritului în trăirea și înțelegerea misterului mântuirii nu-l ridică dincolo de acest mister, care a fost

exprimat în esență în revolarea lui inițială de Hristos și de Apostoli și formulat în conturul lui general de Biserică în perioada ei de nedivizare, cuvintele, metaforele și formulele noi nu au să înlăture pe cele de la început, ci trebuie verificate mereu la lumina acelora, pentru ca Biserica să aibă siguranța că nu se iese prin noile expresii din misterul mântuirii trăit de la început în întregimea lui. Cuvintele, simbolurile și formulele noi trebuie să se intercaleze între cele de la început, prin care s-a revelat misterul mântuirii, pentru ca acelea să-și recapete prospețimea, iar sensul celor noi să redea în mod nealterat același mister al mântuirii exprimat de cele de la început.

E de precizat că rostul cuvintelor, metaforelor și formulelor noi, nu e numai acela de mijloace care să trezească prin șocul noutății lor conștiințele credincioșilor pentru a vedea importanța cuvintelor și formulelor Scripturii și Tradiției apostolice. Deci nu e vorba numai de o înnoire exterioară, formală, sau de un aggiornamento al limbajului. Este cu neputință să se separe atât de net între conținut și limbaj, încât, schimbându-se limbajul, conținutul să nu sufere anumite iluminări noi. De fapt, prin cuvintele, metaforele și formulele noi, spiritul creștin ur-mărește și o scoatere la iveală a unor laturi și colțuri vitale implicate în misterul mântuirii, insuficient puse în lumină de formulele vechi și incapabile să răspundă unor noi întrebări ale credincioșilor de azi. Termenii și formulele noi urmăresc să arate că în conținutul misterului creștin se află implicate, dar neobservate înainte, și răspunsurile la unele întrebări noi sau mai nuanțate, pe care credincioșii nu și le-au pus mai înainte, dar și le pun acum. Când Sinodul IV ecumenic a adus în cutarea creștină despre Hristos noțiunea persoanei și a explicat unirea umanului și a divinului în El ca o unire a celor două firi într-o persoană, aceasta a fost o explicitare foarte importantă a unei laturi a misterului hristologic și uman, implicată, dar prea puțin evidentă pentru conștiința bisericească, în predica anterioară.

Dar chiar dacă noile cuvinte și formulări pot însemna mai mult decît simple alternative la formulele verbale anterioare, ele nu trebuie să contrazică cuvintele și formulele tradiției de la început, care în esență și în contur general exprimă în mod fidel și în întregime misterul mântuirii. Această necontrazicere de către expresiile noi a formulelor de la început trebuie să fie criteriul acceptării acestor exprimări noi.

Vorbind despre posibilitatea credincioșilor de a fi într-o stare mai apropiată de împărăția lui Dumnezeu și în consecință de îndreptățirea și necesitatea unor exprimări noi ale lucrării mîntuitoare a Duhului lui Hristos în credincioși, nu înțelegem prin această că noi mergem fără întreprerere înainte pe plan spiritual. În drumul său spre mai multă lumină, creștinătatea are și opriri și dări înapoi, apucări temporare pe căi greșite, sau laturi de umbră. În cursul istoriei Bisericii multe din exprimările noi ale misterului mîntuirii s-au resimțit și poate se vor mai resimți de aceste devieri, opriri sau umbre. De aceea, nu toate exprimările misterului mîntuirii din cursul istoriei Bisericii trebuie reținute, încît să putem vorbi de o neîntreruptă dezvoltare a doctrinei creștine, ase-

menea unui organism dintr-o sămînță. Avem de a face aci nu cu un plan organic, ci cu unul spiritual, în care libertatea și alegerea dintre multe posibilități au un rol important.

Socotim, de exemplu, că exprimarea scolastică a misterului creștin e sub nivelul exprimării Bisericii primare, vecină cu exprimarea revelației. Aceasta, pentru că exprimările scolastice au fost prea influențate de relațiile feudale ale timpului acela, aflate sub nivelul relațiilor spirituale de comuniune dintre credincioși, trăite în creștinismul inițial sub impulsul viziunii despre destinația credinciosului, împărtășită prin revelația în Hristos.

La fel socotim că Reforma a dat o exprimare îngustată acestei viziuni, proprie revelației culminante în Hristos, ba în unele privințe chiar o exprimare deviată de o mentalitate individualistă, necorespunzătoare viziunii maximaliste a destinației noastre, proprie misterului mîntuirii în Hristos.

Pe de altă parte, Ortodoxia, datorită împrejurărilor nefavorabile dezvoltării istorico-bisericești prin care a trecut, deși a păstrat nealterate formulele viziunii maximele de la început, nu le-a împospătat pe acelea și n-a pus în evidență detalii mai subtile ale acestei viziuni maxime prin exprimări noi, capabile să răspundă unor necesități mai complexe, potrivite cu dezvoltarea spirituală a comunităților de credincioși. Nu e mai puțin adevărat că chiar din exprimările deviate și îngustate ale misterului creștin în unele epoci trecute, omenirea creștină a învățat ceva. A învățat de ce trebuie să se ferească și care este autenticitatea creștină spre care trebuie să tindă. Pe de altă parte a rămas datoare cu punerea în lumină a unor laturi ale necesităților umane și ale misterului creștin, pe care Ortodoxia le-a lăsat neexplicitate.

Socotim că acum ne aflăm într-un moment în care creștinii au început să distingă între formulările medievale și reformatrice de care trebuie să se elibereze, sau pe care trebuie să le reinterpreteze și elasticizeze, și între experiențele și exprimările mai pozitive ale misterului creștin, pe care trebuie să le rețină, sau în lumina cărora trebuie să le reinterpreteze pe cele dinții. Iar Ortodoxia a început să se deschidă, prin teologia ei mai nouă, unor experiențe și explicări ale misterului creștin necesare nivelului spiritual al creștinilor de azi. Prin aceasta Bisericile creștine au început să înlăture multe din piedicile care stăteau în calea apropiării lor, înaintînd spre acca stare în care vor putea căuta împreună unele din expresiile noi ale misterului creștin, corespuuzătoare credinciosului de azi, dar solidare cu expresiile Bisericii primare.

Socotim că Ortodoxia poate ajuta la aflarea unor asemenea expresii comune nu numai pentru că nu e frînată de expresiile îngustate și deviate din perioadele ulterioare Bisericii primare de care să-i fie greu să se elibereze, ci și pentru că în învățătura despre energiile necreate, formulată în secolul XIV, care reprezintă o altă viziune a raportului lui Dumnezeu cu creația sa, a pus o nouă bază teologică înțelegerii misterului divin al mîntuirii și îndreptățirii unor noi expresii ale acestui mister. Sfîntul Grigorie Palama a vorbit de o iradiere progresivă a ener-

giilor divine. Dar această iradiere a lor se face concomitent cu înaintarea spiritului creștin și spre folosul acestuia.

Există, desigur, și opinia că Bisericele s-ar putea apropia printr-un fel de exprimări ale misterului mântuirii, care să nu fie purtate de nici o intenție de a lumina misterul, ci de conștiința unui egal relativism al tuturor expresiilor. Aceasta ar permite înțelegerea de cuvinte și metafore care n-ar fi obligate să se afle într-un acord cu cuvintele și formele revelației din Scriptură și din tradiția apostolică, nici să țină seama de exigența adopției lor de toți creștinii. La baza acestei tendințe stă opinia că pot exista cuvinte și metafore care să nu exprime nici un conținut cât de cât gândit, ci sugerează doar misterul în realitatea lui impenetrabilă.

Dar e greu, dacă nu imposibil, de admis că există cuvinte și simboluri care să nu stimuleze gândirea celui ce le întrebuințează și le aude. Dacă este așa, înțelegerea altor cuvinte și formule cîji creștinii sint, ar înțelegine inevitabil tot atîtea gândiri divergente despre misterul creștin cîji creștinii sint și, drept urmare, conștiința că nu știm nici unul nimic sigur, nici măcar că Dumnezeu lucrează mîntuirea noastră.

Dar misterul creștin este un mister al mîntuirii în Hristos. Aceasta avem convingerea că o știm sigur. Misterul mîntuirii e solidar cu o credință a noastră în câteva puncte sigure. Prin aceasta misterul creștin e un mister al mîntuirii, al luminii, al unei anumite cunoștințe. El ne spune ceva, oricît ceea ce ne spune și ceea ce știm e scufundat într-un abis de taină. Prin aceasta e un mister al mîngîierii. El ne spune ceva tuturor, pentru a crede toți. Prin aceasta e o mîngîiere pentru toți. Pe această mîngîiere comună se întemeiază unitatea noastră în Hristos, care volm să fie cît mai strînsă, cît mai intimă.

LITURGHIA BISERICII ARMENE ÎN CADRUL LITURGHILOR CELORLALTE RITURI LITURGICE RĂSĂRITENE (Studiu comparativ)

TEZĂ DE DOCTORAT ÎN TEOLOGIE

de Arhim. Zareh BARONIAN

P R E F A T Ă

Dintre toate Bisericile Vechi Orientale (nealcedoniene), Biserica Armeană Apostolică a fost cea mai strîns legată de Biserica noastră și totodată cea mai bine cunoscută la noi, datorită armenilor din România, refugiați din Armenia pe pămîntul românesc în diferite rînduri, pentru care voievozii moldoveni au întemeiat o episcopie armeană încă de la sfîrșitul sec. al XIV-lea, cu sediul mai întîi la Suceava, iar acum la București. Istoria, doctrina și cultul acestei Biserici au început să fie bine cunoscute la noi încă de pe la mijlocul secolului trecut, nu numai prin contactul direct cu credincioșii armeni trăitori la noi, ci și prin lucrări scrise ale de armeni, fie de români, printre care și câteva utile traduceri românești ale slujbei botezului și mirungerii și a liturghiei, după ritul armean, ca cele de Prof. H. Moscoitan (Liturgia pentru uzul Bisericii Armeană de Răsărit, București, 1890; Taina Botezului la Armenii ortodocși... București, 1891) și Prof. V. Mestugean (Sfînta Liturghie a Bisericii Armeană, București, 1937).

În cadrul mișcării ecumeniste, legăturile prietenești dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Armeană s-au intensificat în timpul din urmă, datorită mai ales strînsei colaborări dintre P. F. Patriarh Justinian al Bisericii Ortodoxe Române și actualul patriarh al tuturor armenilor, Sanctitatea Sa catolicosul Vazken I Balgan de la Eclimadzin, fost mai înainte episcop al armenilor din România, unde s-a născut și a trăit, pînă la alegerea Sa pe scaunul cel mai înalt al Bisericii Armeană. Din inițiativa și cu consimțămîntul înțistădătorilor celor două Biserici, Părintele arhimandrit ZAREH BARONIAN, slujitor al bisericii armeană din Capitală și de curînd vicar administrativ al Episcopiei Armeană din România, după ce își făcuse cultura teologică la Academia teologică a Bisericii Armeană, din Eclimadzin, și la Academia teologică a Bisericii Ortodoxe Ruse, din Zagorsk, s-a înscris, în anul 1967, la cursurile de doctorat de la Institutul teologic universitar din București, alegîndu-și ca specialitate principala liturgica, pastorală și arta creștină. Lucrînd sub îndrumarea mea, în timpul celor trei ani de cursuri la doctorat (1967—1970), Părintele Zareh Baronian a publicat câteva bune lucrări de seminar despre slujba botezului și a mirungerii în Biserica Armeană (în «Mitropolia Banatului», XV